

Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi
Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization
timad

Cilt / Volume: 16 - Sayı / Issue: 31 - Yıl / Year: 2021
Şubat/February - Kış / Winter

ISSN: 1306-4223

Post-Truth Çağda Aşı Karşıtlığı

Anti-Vaccination in The Post-Truth Era

Nilgün SOFUOĞLU KILIÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Adnan Menderes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji
Bölümü, Genel Sosyoloji ve Metodoloji Anabilim Dalı

Assist. Prof. Dr. Adnan Menderes Üniversitesi Faculty of Art and Science
Department of Sociology, General Sociology and Methodology

nilgun.sofuoglu@adu.edu.tr

<http://orcid.org/0000-0002-8304-9883>

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 05.09.2020

Kabul Tarihi / Accepted: 22.11.2020

Cilt / Volume: 16, Sayı / Issue: 31, Sayfa / Pages: 99-118

Atıf / Cite as: Sofuoğlu Kılıç, N. (2021). Post-Truth Çağda Aşı Karşıtlığı [*Anti-Vaccination in The Post-Truth Era*]. *Türk İslâm Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi-Journal of the Academic Studies of Turkish-Islamic Civilization*, 16/31:99-118.

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi./ *This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagi-arism software.*

Post-Truth Çağda Aşı Karşıtlığı

Öz

Sosyal bilimler alanındaki tartışmalara göre, post-truth ve sosyal medya kavramları günümüzü en iyi yansıtan kavramlardır. Sosyal medya gruplarında paylaşılan içeriklerin, hakikati yansıtmayı yansıtmadığı, bu platformların kendine özgü etkileşimsellik özelliğinden dolayı muğlaklaşıp, bu içeriklerle karşılaşan bazı bireylere farklı bazı gerekçelerle kabul edilebilir gelebilmekte ve bu bilgilerin yayılım hızı katlanabilmektedir. Aşıların faydaları ve zararları konusunda da bu mecralarda paylaşımlar yapılmakta; fakat zararlarına ilişkin içerikler, sıradışı ve dikkat çekici bilgi niteliği göstermesinden dolayı konunun uzmanı olmayan bireylerce daha fazla ilgi çekebilmekte ve bu mecraın sorgulanamazlık ya da sınırlı sorgulanabilirlik niteliği, yanlış bilgilere daha kolay alan açmaktadır. Bu araştırmada sosyal medya araçlarından Facebook ve Instagram'da ikişer aşı karşıtı grubun içerikleri niteliksel olarak analiz edilmiş ve aşı karşıtlarının, aşılara karşıtlık geliştirirken ileri sürdükleri argümanlar fenomenolojik yaklaşım çerçevesinde yorumlayıcı yöntemle betimsel olarak çözümlenmiştir. Bu bağlamda bu grupların, aşıların hastalıklara ve ölümlere yol açan içeriklere sahip olduğu argümanını ve aşıların, aşı üreticilerinin ve uygulayıcılarının gizli projelerinin bir aracı olduğu şeklindeki komplo teorilerini ileri sürdükleri ve birer sanal cemaate dönüştükleri tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Aşı karşıtlığı, Aşı, post-truth çağ, sosyal medya, sosyoloji.

Anti-Vaccination in The Post-Truth Era

Abstract

According to the debates in the field of social sciences, the concepts of post-truth and social media are among the concepts that best reflect our day. Whether or not the content shared in social media groups reflect the truth becomes ambiguous due to the interactivity peculiar to these platforms, it may seem acceptable to some individuals who encounter these contents for different reasons, and this can multiply the rate of dissemination of this information. There are also posts on the benefits and harms of vaccines in these channels; however, the content related to its harms can attract more attention due to its extraordinary and remarkable information quality and the unquestionability/limited questionability nature of this medium can open up false information more easily. In this research, the contents of four anti-vaccination groups on Facebook and Instagram were analyzed qualitatively, and the arguments put forward by anti-vaccines while developing an opposition to vaccines were analyzed descriptively within the framework of the phenomenological approach. In this context, it has been determined that these groups put forward the argument that vaccines have ingredients that lead to diseases and deaths,

and conspiracy theories about vaccines, and they have turned into virtual communities.

Keywords: Anti-vaccination, Vaccine, Post-Truth era, Social media, Sociology.

1. Giriş

Günümüzde sosyal medya, gündelik hayatın önemli yönlendiricilerinden biri haline gelerek tüketimden siyasete kadar pek çok alanı kaplayan etkisiyle, tek yönlü olmamakla birlikte, bireylerin edimlerini dayandırdıkları, etkilendikleri, bilgi edindikleri ve paylaştıkları bir mecra olarak merkeze hayli yakın bir noktada konumlanmaktadır. Sosyal medya kullanıcılarının doğruluk kontrolüne tabi tutmadan yaptıkları paylaşımlar, dolaşıma giren bilgilerin güvenilirliği konusunda soru işaretleri yaratmaya ve bir güvensizlik atmosferi oluşmasına yol açmaktadır. Sosyal medya yapısı itibariyle anonim hesapların varlığına kolayca izin verdiğinden, kaynak bakımından güvenilirliği açık olan paylaşımların yanı sıra, kaynağı belirsiz pek çok iddia da dolaşıma girmektedir.

Sosyal medyada ortaya atılan iddiaların derin bir araştırmaya tabi tutulmaksızın doğru kabul edilmesi ya da her türlü bilgiye şüphe ile bakılması, son yıllarda sosyolojik alanyazınında post-truth kavramı etrafında tartışılan ve ele alınan bir tema haline gelmektedir. Sosyal medya-post truth kavramı ilişkisi bakımından ele alınan sorunsalların irdelendiği pek çok kitap ve makale dünyada ve Türkiye’de yayınlanmıştır. Çeşitli hastalıklardan korunmak amacıyla, halk sağlığı uygulaması olarak aşı hakkında da, özellikle çocuklar olmak üzere insan sağlığına zararlı maddeler içerdiği ya da belli toplumların genetik sağlığını hedef alan kasıtlı içerikler taşıdığı yönünde sosyal medyada paylaşılan ve yayılan bilgiler nedeniyle, aşı karşıtı tutumun genişlemesine ve gruplaşarak bir harekete dönüşmelerine yol açmıştır.

Bu araştırmanın amacı, aşı karşıtlığının sosyal medyada, Facebook’taki iki çok üyeli grup ve Instagram’daki iki çok takipçili hesabın paylaşım içerikleri, fenomenolojik yaklaşım zemininde nitel yöntemle çözümlenerek, hareket ve dayanak noktaları, iddiaları, duygu ve düşünceleri, gruplaşma amaçlarının anlaşılmasına çalışılarak sosyolojik olarak analiz edilmesidir.

2. Post-truth ve Sosyal Medya Çağında Hakikatin Konumu

Post-Truth kavramı ABD’deki siyasi tartışmalar hakkında kullanılmaya başlanan bir kavram olmakla birlikte, bugün anlamı genişleyerek akademik tartışmaların da ana kavramlarından biri haline gelmiştir. Aslında kavramın ilk kullanımı 1992’de olsa da, 2004’te Keyes’in *The Post-Truth Era* isimli kitabında doğrudan bugün kullandığımız anlamıyla tartışılmıştır. Keyes post-truth kavramını, “tam olarak gerçeği yansıtmamakla birlikte yalan da denemeyecek muğlak ifadelerden oluşan üçüncü bir kategori” şeklinde açıklamakta ve bu kategori için zenginleştirilmiş gerçek, neo-gerçek, suni gerçek ve hafif gerçek

isimlerini örnek olarak vermektedir (Orak, 2020). Keyes, bu kavramı daha çok yalan, şişirme, aldatmaca ve gün geçtikçe hissizleşme olarak açıklamakta ve günümüzde yalan söylemenin sıradanlaştığını, özellikle hükümetlerin yalanları nedeniyle toplumların hissizleştiğini ve duyarsız hale geldiğini de öne sürmektedir (Orak, 2020). Bundan sonra farklı yayınlarda bu kavram kullanılmış fakat Trump'ın ABD başkanı adaylığı ve seçimleri kazandığı sürecin yaşandığı ve İngiltere'de Brexit Referandumu'nun yapıldığı 2016'da önceki yıla göre kullanım oranı %2000 oranında artmış ve bu nedenle *Oxford Dictionary* tarafından yılın kelimesi seçilmiştir (BBC News, 2016). Genel itibariyle anlamı, kamusal alanda dolaşıma giren bilgilerin hakikati yansıtmayı yansıtmadığı konusundaki güvensizlik ve hakikatin ne olduğuna dair arayışın da önemini kaybetmesi olarak ifade edilebilir (Harsin, 2018). Buradaki kamusal alan kavramı dijital toplum çağında internet üzerindeki sanal alanlara daha fazla işaret etmektedir; zira kaynağı belirsiz bilgilerin yayılımına olanak sağlayan bir karaktere sahip olması nedeniyle sosyal medya burada başat roledir (Güven, 2020).

Hakikatin konumu ve bilgi değeri arasındaki ilişkiyi belirleyen, bilginin kaydeden ve yayan araçlar olduğu Ong, McLuhan, Postman ve Keyes gibi düşünürlerce savunulmakta ve bir medya epistemolojisi ortaya konularak metinden fotoğrafa kadar farklı biçimlerde sunulan ve yayılan bilginin teknik/teknolojik araçlarca determine edildiği, yönlendirildiği, değer kazandığı ileri sürülmektedir (Güven, 2020). Bu bağlamda daha çok siyaset açısından kavram ele alınmakta ve mesela Ari Rabin-Havt, iktidarın yalan üreten mekanizmaları olduğunu ve bu mekanizmaların iktidarın menfaatlerine göre meşruiyet yaratmak için akla gelebilecek her türlü konuda yalan bilgi üretme endüstrisine dönüştüğünü belirtmektedir (Şimşek, 2018). D'ancona ve Taylor da, yalanın insanlık kadar eski bir olgu olduğunu fakat post-truth dönemde, gerçeklik algısını inşa edenin rasyonellikten ziyade duygular olduğunu yazmaktadırlar (2017). Dolayısıyla bu çağda hakikat kavramı değersizleşmekte, hakikat askıya alınmakta (Alpay, 2017) ya da yitirilmektedir (Güven, 2020).

Post-Truth dönemde, gerçeklik algısını rasyonellikten ziyade duyguların ve sezgilerin inşa etmeye başlamasının gerisinde, bilgi kaynakları ile rasyonel bir ilişki kurma koşullarını zorlayan bir bilgi yığınının varlığının olduğu söylenebilir. Zira insanlığın dünyada ortaya çıktığı zamandan itibaren üretilen bilgi belli sınırlılıklara sahip bir kartopu iken, bilgi üretme mekanizmalarının kurumsallaşması, kendi mesleklerini yaratması, bilimlerin disiplinleşmesi ve bilgi üretiminin hızlanması, matbaa ve daha sonra dijital teknikler dolayısıyla erişimin kolaylaşması; Simmel'in de kültürün trajedisi adını verdiği duruma benzer bir şekilde bu kartopunu çığa dönüştürerek; yetkin kişilerin ürettiği bilgilerin tamamına ulaşmayı, okumayı, öğrenmeyi, özümseyip analiz etmeyi imkânsız hale getirmeye başladı. Bu durum, mesleği bilim üretmek olanları dışarıda bırakırsak; bireyi özellikle sosyal medyaki muhtelif bilgiler, analizler, yorumlar, iddialar, tahminler ve varsayımlarla karşı karşıya bıraktı. Bu devasa

bilgi çığının altında kalmamak için de, sözüne, uzmanlığına, bilgi birikimine, tecrübesine, okumalarına, alandaki olayları ve gelişmeleri takip ettiğine güvendiği uzmanlar, âkil kişiler, fikir önderleri ya da sosyal medyada birer mikro otoriteye dönüşen kişilerin düşüncelerini kendisine rehber edinmeye başladı. Facebook'taki bu türden fikir önderlerini *dijital fikir liderleri*¹ olarak da adlandırılmaktadır (Liu ve Brown'dan akt. Cuesta-Cambra, Martinez, Gonzalez, Ignacio, 2019: s. 2). Buradaki güvenin, karşısındaki kişinin bütün bilgilerini kuşatarak tahlil edilmesinin imkânsızlığından dolayı da, sezgi, duygu, sempati gibi birtakım faktörlerle tesis edildiği de söylenebilir (Alpay, 2017). Dolayısıyla çeşitli araçlardan takip edilen "uzmanlar"ın sözleri, yazıları, videoları, kendi sosyal medya hesaplarından yaptıkları paylaşımlar, düşüncelerine güvenen kişilerce paylaşılmaya, yayılmaya ve bir anlamda "x kişinin bilgisine güvenenler grubu"na yeni üyelerin katılmasına neden olarak müstakil birer gruba dönüşmeye başladılar. Bunun dışında, herhangi bir konuda genele hâkim, resmi kurumlarca açıklanan bir kaniya/gerçeklik bilgisine ters yeni bir bilgi ya da fikir, siyasal ve ekonomik nedenlerle resmi kurumlara duyulan güvensizlikten dolayı büyük bir ilgi çekerek, bir karşıtlık grubu olarak da biraraya gelmelerine yol açabilmektedir.

Beck'in risk toplumu olarak kavramsallaştırdığı çağımız, bireylerin kendilerini pek çok tehlike, belirsizlik ve risk karşısında bulduğu, başta siyasi iktidarların sunduğu bilgiler olmak üzere her türlü bilgi kaynağına tereddüt ve güvensizlikle yaklaştığı ve bu nedenle de her bireyin kendisi için doğru olan kararı almak zorunda hissettiği bir dönemdir (Beck, 2019). Bu bağlamda, resmi kurumların önemli konularda verdikleri bilgilere duyulan güvensizlik, bireyleri farklı bilgi kaynakları aramaya yöneltmekte ve bu noktada sosyal medya önemli bir işlev icra eder konuma gelmektedir. Geleneksel medya, tek yönlü iletişimin hâkim olduğu, basın-yayın kuruluşlarının ürettiği içeriklerin tüketilmesi yoluyla inşa edilen bir yapı iken internet teknolojisinin bulunmasıyla birlikte, medyanın tek yönlülüğü azalarak bireylerin de etkin olabildiği yeni medya formu doğmuş ve yine buradan bireylerin başka bireylerle tamamen etkileşim ve iletişim içerisinde oldukları sosyal medya araçları geliştirilmiştir. Castells, teknolojiye gelişmelerin, iletişim ağlarının biley ve toplum üzerindeki etkilerini artırarak toplumları birer ağ toplumuna dönüştürdüğünü, sosyal hareketlerin artık mekâna bağlı olmayıp küresel olarak kolayca örgütlenebileceğini yazmaktadır (Castells, 2015). Sosyal medya, bu araçları kullanan bireylerin, bilgi, dosya, fotoğraf, video vb. istedikleri hemen her şeyi profillerinde paylaşabildikleri, birbirlerine mesaj ya da yorum yazabildikleri bir kamusal alan haline gelmiştir. Bu kamusal alanda yapılan tartışmalar ve ortaya atılan iddialar, kendi

¹ Bu kavram İngilizce "digital opinion leaders" olarak ifade edilmekte, DOLs olarak kısaltılmakta ve daha ziyade iktisat ve pazarlama teorilerinde tüketicileri yönlendiren ve bugün "influencer" kavramıyla da ifade edilen bir anlam taşımaktadır. Mesela bkz. Merwe ve Heerden (2009). Finding and utilizing opinion leaders: Social networks and the power of relationships, *South African Journal of Business Management*, 40(3), ss. 65-76.

içeriklerinin gerçekliğini yeniden üretmekte ve kabul görerek paylaşıldıkça bir bilgi olarak gördüğü değer artmakta ve böylece gerçeklik değeri gitgide güçlenmektedir. Sosyal medyada paylaşılan iletilerin (E-WOM²), yüzyüze paylaşılanlara göre daha fazla etkide bulunduğunu gösteren bazı çalışmalar (Cheung ve Lee, 2012; Teng, Khong, Chong ve Lin, 2017; Müftüoğlu, Babür Tosun, Ülker, 2018; Jorgensen ve Ha, 2019 vd. gibi), karşıt bir fikir ya da uzmanlığına/bilgisine güvenilen bir otorite etrafında yine sanal mecralarda gruplaşmaların nasıl kurulduğunu da anlamayı kolaylaştırmaktadır.

Aşı karşıtı hareketin/hareketlerin de sosyal medya araçlarında ortaya çıkarak binlerce takipçi toplamasının arkasında böyle bir sürecin işlediği ileri sürülebilir.

3. Aşı Karşıtlığı ve Sosyal Medya

Kirkpatrick 1761 yılında yayınlanan *İnokülasyonun Analizi* adlı kitabında, bazı teologların çiçek hastalığını tanrının kırbacı olarak adlandırdıkları ve dolayısıyla aşılamanın da onun bu iradesini engellediği gerekçesiyle bu uygulamaya karşı çıktıklarından bahsetmektedir (Yavuz, 2018, s.186). 1853 yılında çıkarılan Aşı Yasası ile İngiltere’de tüm bebeklerin aşılama zorunlu hale getirilmiş; bunun üzerine John Gibbs, 1854 yılında bu yasayı eleştiren, ilk aşı karşıtı hareket olarak kabul edilebilecek *Tıbbi Özgürlüklerimiz* başlıklı bir kitapçık yazmıştır (Yavuz, 2018, s.186). Bu tarihten sonra aşılama ile ilgili pek çok gelişme, çıkarılan yasalar, aşı karşıtı grupların ortaya çıkışı yine devam etmiş; fakat 1998’de Lancet Dergisi’nde Andrew Wakefield ve arkadaşları tarafından yayınlanan, KKK (kızamık, kızamıkçık, kabakulak) aşısının yapılmasından 1 ay sonra 12 çocukta otizm semptomları görüldüğünü ileri süren çalışma³, her ne kadar daha sonra bu araştırmanın sınırlılıkları, eksiklikleri ve maddi çıkar çatışmasının tespit edilmiş olması gibi nedenlerle 2010’da dergiden çıkarılmış ise de⁴ bugünkü aşı karşıtlarının en önemli dayanaklarından bir haline geldiği görülmektedir. Binlerce aşılı çocuk arasında yalnızca 12’si üzerinden çıkarım yapan bu makalenin yarattığı korku ve endişelerin etkilerini hala sürdürdüğü, bilimsel kanıt olarak sunulduğu sosyal medya paylaşımlarında hala gözlemlenebilir. Wakefield’un bu makalesini sahtekarlık olarak nitelendiren başka araştırmalar da yapıldı (Godlee ve ark. 2011). Bu anlamda etkisi uzun süre süren yayınlardan biri de Gordon Stewart’ın yine az sayıda vaka üzerinde yaptığı araştırmalara dayanarak aşının risklerinin faydalarından daha fazla olduğunu yazdığı makalesi oldu (Blume, 2005, s.632). 2019’da Dünya Sağlık Örgütü (WHO), hastalıklardan korunmak için aşı bulunmasına rağmen 'aşı konusunda tereddütlü olmayı' en büyük on küresel sağlık tehdidinden biri olarak belirledi (WHO, 2019).

² WOM, “word of mouth” yani ağızdan ağıza iletişim kavramının açılımı iken, E-WOM, elektronik ağızdan ağıza iletişim anlamına gelen “electronic word of mouth” kavramının kısaltmasıdır.

³ Aşı karşıtlığının tarihi üzerine ayrıntılı bilgi için bkz. M. Yavuz (2018).

⁴ <https://www.thelancet.com/journals/lancet/article/PIIS0140673697110960/fulltext>

Hem Türkiye'deki hem de dünyanın farklı ülkelerindeki aşı karşıtı hareketlerin sosyal medya araçlarında gruplaştıkları gözlemlenmektedir. Facebook, Instagram ve Twitter'da etiketleme yöntemiyle aşı karşıtı çağrılar yapılmaktadır. Son yıllarda ABD'de aşığı reddeden ebeveyn sayısındaki artış nedeniyle çocuk felci ve kızamık vakalarının yeniden görülmeye başlandığı⁵, Ethan Linderberg isimli bir gencin ABD senatosunda annesinin aşı karşıtı olması nedeniyle kendisine aşı yapılmasına izin vermediğini ve bu fikirlerini sosyal medyadan aldığını belirtmesi üzerine, Facebook ve Instagram, aşı karşıtı gönderilerin görünürlüğünü azalttı; fakat aşı karşıtları, "aşı AIDS'e yol açar" (#vaccinescauseAIDS), aşı öldürür" (#vaccineskill), "aşı otizme neden olur" (#vaccinescauseautism) gibi etiketlerle ya da (mesela aşı anlamında "vaccine" yerine "vaççines" yazmak gibi) harf değişiklikleri yapmak ve başka konulardaki karşıtlık etiketlerinin altında paylaşım yapmak suretiyle kendilerini engelleyen algoritmayı atlatma stratejileri uyguladılar.⁶ Türkçe aşı karşıtı gruplarda da bu amaçla aşı kelimesi yerine "a.\$1" şeklinde yazılması söz konusudur (Instagram, Dobra Anne). Bugün Facebook'taki aşı karşıtı Türkçe grupların gönderilerine kolayca erişildiğini görmekteyiz.

Sosyal medyadaki aşı karşıtı grup ve hareketler üzerine alanyazında pek çok araştırma karşımıza çıkmaktadır. Kata (2012), hastalıklar ve tedavileri konusunda internette yapılan paylaşımların, postmodern perspektifin etkisiyle, tedavilerin yararlarından ziyade risklerine odaklanan, sağlıkla ilgili siteleri çokça okuyarak bazı bilgilere sahip olan hasta sayısındaki artışa neden olduğunu ve postmodern toplumda herkesin bir "uzman"a dönüştüğünü yazmaktadır (s.3779). Buna göre, bu mecralarda oluşturulan gruplarda, grup küçük bile olsa, kullanıcıları kendi inançlarını paylaşan birçok kişi olduğuna inanmaya ikna edebilecek kendi kendine referans verme ve karşılıklı birbirlerini pekiştirme tuzağına düşmek daha kolay olmaktadır (Kata, 2012, s. 3780). Forumlar veya Facebook grupları gibi sosyal ağlar da çoğunlukla şüpheleri ve endişeleri iletmek için kullanılabilen ve aşıların faydaları yerine risklerine daha fazla odaklanma eğilimi göstermektedir (Keelan vd., 2010).

Cuesta-Cambra ve arkadaşlarının Facebook'taki aşı ile ilgili paylaşımlar üzerine yaptıkları araştırma, bu içeriklerin 2015'ten 2018'e kadar düşüş yaşadığını fakat tekrar artış ivmesiyle dalgalanmalar halinde ilerlediğini tespit etmektedir (Cuesta-Cambra, vd. 2019, s.11). Ma ve Stahl'ın Facebook'taki aşı karşıtı gruplar üzerine yaptığı söylem analizi araştırması da, aşıların yan etkileri hakkında araştırma yaparken ebeveynlerin bu paylaşımlara rastlayarak okumalarını bunlarla sınırlı tutmaları durumunda, indirgemeci bir bilgiye sahip olacakları ve dolayısıyla, bu girift konuyu sosyo-ekonomik ve tıbbi koşullardan

⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz.

<https://www.cdc.gov/globalhealth/newsroom/topics/polio/index.html#:~:text=In%202019%2C%20cases%20of%20wild,to%20circulate%20in%20a%20community.>

⁶ <https://www.codastory.com/waronscience/antivax-instagram-hashtag/>

bağımsız olarak değerlendirebilecekleri ve ilaveten duygusal ve fotoğraflı paylaşımların, objektif bilimsel bilgilere göre çok daha etkileyici olabileceği gibi bir tehlikeyi de ortaya çıkaracağı tespitini yapmaktadırlar (2017). Zira mesela Kata'nın tespitlerine göre, internet kullanıcılarının yüzde sekseni çevrimiçi olarak sağlık bilgileri aramaktadır ve en son istatistikler, arayanların %16'sının aşı hakkında arama yaptığını ve bu grubun %70'inin bulduklarının tedavi kararlarını etkilediğini söylediğini göstermektedir (2012, s.3781). Downs ve arkadaşları da ebeveynlerin konuyla ilgili tutumlarını inceledikleri araştırmalarında, bir aşı karşıtı web sitesini yalnızca 5-10 dakika görüntülemenin, aşılama risklerine ilişkin algıyı artırdığını ve aşı yaptırmamanın yaratacağı risklere ilişkin algıların azaldığını göstermiş; ayrıca, web sitelerini görüntülemekten elde edilen aşı karşıtı duyguların beş ay sonra da devam ettiğini ve bu ebeveynlerin çocuklarının önerilenden daha az aşı yaptırmalarına neden olduğunu tespit etmiştir (2008). Özellikle yaşı daha genç olan ebeveynlerin aşı hakkında bilgi kaynağı olarak sosyal medyayı sıklıkla kullandıkları, Ashkenazi ve arkadaşlarının yaptıkları araştırma da göstermektedir (2020). Yine hamile kadınların, hamilelik esnasında yapılan aşılarla ilgili sosyal medya paylaşımlarını incelendiği bir araştırma da, aşı karşıtlarının paylaşımlarını okuyan kadınların kafa karışıklığı yaşadıklarını, bebeklerinin otizmi doğmasından endişe duyduklarını, hamile kadınların aşılmasının "saçma" olduğu gibi bilgilerden etkilebildiklerini tespit etmektedir (Martin, Kilich, Dada; Kummervold, Denny, Paterson, Larson, 2020). Bu bağlamda aşı karşıtlığı ve sosyal medyayı bilgi kaynağı olarak kullanma arasında doğru orantılı bir ilişki olduğuna dair yapılmış başka pek çok araştırma mevcuttur.

4. Yöntem

Sosyal medyadaki aşı karşıtı grupların ve takipçilerinin aşılama uygulamasına hakkındaki fikir, tepki, duygu ve düşüncelerini tespit edebilmek amacıyla Facebook'un kendi arama motoruna Türkçe aşı karşıtlığı yazılarak çıkan sonuçlarda üye sayısının fazlalığı açısından dikkat çeken iki gruba ulaşılmıştır. Bunlardan, "Aşı Hakkında Bilgiler" (AHB) grubunun 01.10.2020 tarihi itibarıyla 1993 kişi, "Günümüzün Kitle İmha Silahı" (GKİS) grubunu ise 28355 kişi üye olarak takip etmektedir. Instagram'da ise "Aşı Hakkında Bilinmeyenler" (AHBM) hesabının 33,9 bin takipçisi ve "Dobra Anne" (DA) hesabının ise 68,8 bin takipçisi vardır. Araştırmada bu 4 grup amaçlı örneklem olarak seçilmiştir. Yapılan alıntılar yanında parantez içerisinde Bu hesapların sahipleri ve üyelerinin 01.10.2019-01.10.2020 tarihleri arasındaki bir yıl süresince yapılan paylaşımlar incelenerek, aşıyı reddetme gerekçeleri, duygu ve tecrübeleri; fenomenolojik yaklaşımın yorumlayıcı yöntemi ile niteliksel olarak betimlenmeye çalışılmıştır. Kendileri ifade etme biçimlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için, yapılan alıntılar olduğu gibi alınmış ve herhangi bir yazım hatası vb. düzeltilmemiştir.

5. Facebook ve Instagram'da Aşı Karşıtı Gruplar

Facebook'ta açılan *Aşı Hakkında Bilgiler* grubu, herkese açık bir grup olup Ekim 2020 itibariyle kadın sayısının erkeklere göre nispeten daha fazla olduğu 19793 üyeye sahiptir. Grubun iki kadın yöneticisi vardır. 2 Ocak 2018'de kurulmuştur ve son bir yılda hem grup yöneticileri hem de üyeler tarafından toplam 66 gönderi ve bu gönderilere üyeler tarafından toplam 494 yorum yazılmıştır. 66 gönderinin 60'ı aşı hakkında olup, 6'sı başka sağlık konularına ilişkindir. Yine Facebook'ta üyelere özel grup olarak tanımlanan *Günümüzün Kitle İmha Silahı* adlı grup ise, 21 Temmuz 2016 tarihinde kurulmuş olup, yine kadın üyelerin erkek üyelere göre nispeten fazla olduğu 28355 üyesi vardır ve 01.10.2019 tarihinden itibaren bir yıl boyunca 151 tanesi sadece aşılarda hakkında olup toplamda 215 paylaşım yapılmıştır.

Instagram'daki *Aşı Hakkında Bilinmeyenler* adlı hesabın 33.900 üyesi olup, 01.10.2018 tarihinde açılmış; son bir yılda toplam 14 gönderi paylaşılmıştır. 3 Temmuz 2019 yılında açılmış *Dobra Anne* adlı bir diğer hesap ise, 68,8 bin takipçiye sahiptir; 01.10.2019-01.10.2020 tarihleri arasında toplam 1197 paylaşım yapılmıştır ve gizli bir gruptur. Paylaşımlar neredeyse hepsi aşılarda zararları hakkında olup, Covid-19 salgınının Türkiye'de ortaya çıkmasından itibaren, bu konu hakkındaki komplo teorileri ve maske karşıtlığı, üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

Örneklemedeki grupların paylaşımlarının içerikleri şu başlıklarla sınıflandırılabilir: Aşı karşıtı doktorlara ait aşılarda zararları hakkında bilgiler içeren video ya da yazı linkleri; çocuklarına aşı yaptırmayan annelerin bu durumla ilgili sorunları için tavsiye talepleri; hasta çocuklarını muayene için götürebilecekleri, aşı karşıtlığına hoşgörü ile yaklaşan doktor tavsiyesi talepleri; spesifik aşılarda ve zararları ile ilgili sorular; çocuklarını aşılatmak istemeyen annelerin sağlık görevlilerine karşı tutum geliştirebilmek için tavsiye talepleri; aşılarda içerikleri ile ilgili paylaşımlar; çocuklarına aşı yaptıran veya yaptırmayan annelerin çocuklarının sağlık durumları ile ilgili anlatıları; aşının faydalarını anlatan kişilere eleştiri içeren paylaşımlar ve aşılarda zararlı etkilerinden kurtulmak için tavsiye talepleri. Bu içerikler incelendiğinde aşı karşıtı bu gruplarda, aşı karşıtlığını üzerine inşa ettikleri farklı gerekçeler aşağıdaki gibi iki kategoride ele alınabilir:

5.1. Aşılarda Hastalıklara Yol Açtığı Argümanı

Örneklemede ele alınan grupların paylaşım içerikleri incelendiğinde aşı karşıtlığının en önemli nedeninin, bebek ve çocuklara yapılan aşılarda sağlıklarında bozulma yaratıp çeşitli hastalıklara ve bazen de ani ölüme yol açtığı fikridir. Yukarıda da belirtildiği üzere bu konudaki en yaygın korku, genellikle Wakefield ve arkadaşlarının KKK (kızamık, kızamıkçık, kabakulak) aşısının çocuklarda otizmde yol açtığı ileri sürdüğü makalesine kadar uzanarak gerekçelendirilen otizm korkusudur. Bu hesaplarda bir üye paylaşımların altına

yazdığı yorumda, çocuklarının otizmlı olmasını yapılan aşılarla dayandırdığı hikayesini anlatmaktadır:

Benim ilk oğlum aşılı ve her aşı olduğunda beni rahatsız ederdi çünkü çocuğumun ahlaki yapısı bozuluyordu huysuz ağlak bi bebek olurdu ve ben o aşılardan bebeklerin gelişimini tamamlaması için yapılır sanırdım ve oğlum 1 buçuk yaş aşısını vurulduktan sonra konuşmama ya başladı onu günden güne kaybediyor gibiydim aramızda aşılardan duvarlar örülüyordu sanki gözlerime bakmıyorsa sanki beni tanımıyor gibiydi ve bu durumun geçişi olacağını söylüyordu herkes belirtileri araştırdım ve karşıma daha önce hiç duymadığım bi hastalık adı çıktı otizm... daha sonra 2 ç kez tekrar bi oğlum oldu hamileliğimde hiç ilaç kullanmadım kan ilaçları da dahil şeker yüklemesi vs hiç bisey yaptırmadım hamilelik aşılarımı da vurdurmadım tabi bebeğim doğduğunda K vitamini aşısı yüzünden Den sarılık oldu 2 buçuk ay gecmedi Allah a havale ediyorum onları hiç bir asiye vurdurmadım şükür 10 sonra 1 yaşına giricek iyiki yatırmamışım diyorum çok sağlıklı maşallah (AHB, 20.11.2019)

... Oğlum 2 yaşında atipik otizm tanısı konuldu ve 1 buçuk aşısına kadar hepsini yaptırdım dr lar yaptır diyorsa kötülük için demezler diye düşündüğüm için hiç sorgulamadım ta ki bu tanı oğluma konulana kadar. (GKİS, 05.04.2020)

Kuzenimin oğlu bebekken yapılan aşılardan 9 sene sonra çocuk 9 yaşındayken aniden rahatsızlandı ve bitkisel hayata girdi bütün fonksiyonlarını kaybetti kızamuk aşısı yüzünden geçen ay 21 yaşında vefaatt etti o yıllarda aşılanan çocukların bazılarında benzer vakalar oldu. (GKİS, 06.10.2020)

Bunları okudukça vicdan azabı çekiyorum. Bütün bu iğrenç şeylerin, Çocuklarımızın Vücuduna zerkedilmesine izin vermişim ☹ o zamanlar en Ufacık bir uyarı bile duymamıştım, bilsem yapar mıyım böyle bişey. Şimdi tüm bunları okuyup, duyduğu halde bile bile bu aşığı yaptıranlara ne deyim bilmiyorum ☹ (GKİS, 18.12.2019).

Resmen dehşete düştüm!...(GKİS, 18.12.2019).

Bende bir sağlıkçı olarak... aşı öldürebiliyor buna şahit oldum aşı yaptırdığı gün beyin fonksiyonları kaybolan bebeklere de şahit oldum aşılar yüzünden neslimiz bitiyi erkeklerde sperm canlılığı azalıyor (AHBM, 02.04.2020)

Dobra Anne'nin de bu konuda pekçok paylaşımı vardır. Mesela bir paylaşımında İngilizce bir metni fotoğraf olarak paylaşmış, aşıların içeriğinde olduğu iddia edilen kimyasalların zararlarını maddeler halinde yazmakta ve burada birinci madde olarak aliminyumun alzheimer, demans, otizm, nöbetler, kanser gibi beyin hasarları yarattığını metin olarak yazmaktadır. Bu paylaşım 347 beğenme almış olup, takipçilerin 14 adet yorum yazmışlardır. Bu yorumlardan birisi yeğenininin diyabet olmasını aşıyla ilişkilendirmekte, diğerleri ise başkalarını etiketleyerek bu paylaşımından haberdar etmeyi amaçlamaktadır. Bu hesap yine başka bir paylaşımında, adının Dr. Brian S. Hooker olduğu yazılı bir fotoğrafı ile grip aşısının içeriğinde civa bulunduğu, hamilelere yapıldığında anne karnındaki bebekte hasar yarattığını yazmakta

ve bu bilgiye 326 beğeni tıklaması ve aşılarla tepki içeren 10 yorum almaktadır. Yine aşı yaptırmanın intihar etmekten ya da cinayetten farksız olduğuna ilişkin paylaşımlar da çok sayıdadır. Sosyal medyadaki aşı karşıtı paylaşımlarda, özellikle bebek ve çocuklarda aşının verdiği zararları göstermek için; vücudu kızarıklarla kaplı bebekler, organ anomalisi olan, kol, bacak gibi engelleri olanlar, aşı yapılmayan ağlayan bebek ve çocuk fotoğrafları, solunum makinesine bağlı çocuklar, astım ilacı alan, allerjisi olan, egzamalı, kulağını ağlayarak tutan vb., fotoğraflar çokça paylaşılmaktadır.

Aşıların başta otizm olmak üzere pek çok hastalığa ve ani bebek ölümlerine yol açtığı fikrini dayandırdıkları gerekçelerden biri de, aşıların içeriğinde kürtajla alınan bebeklerin dokuları da dahil olmak üzere insan genlerinin de olduğu; dolayısıyla başkalarına ait genlerin aşılarla vücuda zerk edilmesi neticesinde o kişilerin hastalıklarının da geçiş yaptığı, bu uygulamanın genetik çakışma yaratarak bebeklerin bağışıklık sistemini zayıflatarak ani ölümlere neden olduğudur. Bu bağlamda burada el alınan dört grupta da pek çok paylaşım yapılmaktadır. Birkaç örnek verilecek olursa;

KKK (ingilizcesi MMR) aşısıcivciv embryosu ve insan akciğer hücrelerinden üretildiğini görebilirsiniz. Aşılarda bulunan doku kalıntılarının da ciddi hastalıklara yol açtığını açıklayan bilimsel makaleler mevcut. Çünkü aşı yapımında kullanılan bu hücreler cenin hücreleri, ve biliyoruz ki düşükle son bulan gebeliklerin pek çoğunda kalıtsal hastalıklar mevcut. Aşılar sağlıklı bir insan hücresinde üretilmiyor yani. Bunun dışında aşı içeriğindeki hayvan dokuları da bugün süt, yumurta alerjilerinin neden bu kadar arttığını da bize açıklayabilir. Vücudun henüz bağışıklık sisteminin oluşmadığı, anne sütüyle bu bağışıklığı kazandığı bir dönemde bebeğe insan ve hayvan dokularını enjekte etmek ne kadar doğru?... (AHB, 17.10.2019)

Kızımı götürdüğüm doktor otizme neden olan kızamık virüsü değil mesela; hayvan ve cenin hücresinde üretilmesi, eklenen katkılar." dedi. Egodan tamamen arınmış, safi tevazu sahibi bir doktor © İlk defa görüyorum © (GKİS, 05.02.2020).

Ceninden aşı üretip çocuklarımızı öldürüyorlar. Allah hepsinin belasını versin (AHBM, 17.10.2019).

Aşılar çocuk cesedinden mi yapılıyor? O zavallı meleklerin bedeninden faydalanmak ayrı dehşet, bunlarla yaşayanlara aşı yapmak ayrı © bebek için acele karar verdirmelerinin, aldurmalarının sebebi bu sanırım. Cenin cesetlerine ihtiyaçları var sonuçta! (GKİS, 20.01.2020)

Ma ve Stahls'ın (2011) araştırması, aşı karşıtlığı propagandasında aşılardan zarar görmüş kişilerin özellikle de bebek ve çocuklara ait olduğu iddiasıyla paylaşılan fotoğrafların, bunlarla karşılaşan ebeveynde, özellikle de annelerde sözel bilgiye göre daha fazla etki edebilmektedir. Betsch ve arkadaşlarının yaptığı araştırma, yukarıdaki gibi duygusal anlatı içeren hikâyelerin aşı algısına büyük bir etkide bulunduğunu göstermektedir (2011). Kang ve arkadaşları da yine, argüman zayıf bile olsa duygusal anlatımlar içeren hikâyelerin okuyucuda daha fazla etki bıraktığını göstermektedirler (2006).

Olumsuz anlatı ve fotoğrafların aşının ciddi yan etkileri konusundaki inancı artırdığına ilişkin yapılan başka çalışmalar da mevcuttur (Duchsherer ve ark. 2020; Retamero ve Dhami, 2011; Chen ve Dredze, 2018).

5.2. Aşılamanın gizli hedeflerinin olduğu argümanı

Bu araştırmada incelenen aşı karşıtı grupların paylaşımları incelendiğinde, niçin aşı yaptırmamak gerektiğine ilişkin gösterilen gerekçelerden biri de, aşılardan, Batılı ülkelerin gizli hedeflerini sağlık kılıfı altında gerçekleştirme projesinin aracı olduğu argümanıdır. Buna göre; aşılardan içeriğindeki maddeler, insanların genetik yapılarını bozma/değiştirme, sürü psikolojisi yaratma, takip çipi vb. enjekte ederek insanları kontrol edilebilir hale getirme, eşcinselliği yaygınlaştırarak toplumu bozma, kısırlaştırma, nüfusu azaltma gibi sonuçlar doğurmaktadır ve bu gizli projelerden internete sızan gizli birtakım belgeler sayesinde haberdar olduğu çokça paylaşılmakta ve bu gizli belgelere ulaşılmış olmak üyelerde heyecan ve dehşet yaratmaktadır. Bu konudaki pek çok paylaşımından birkaç örnek olarak verilecek olursa:

Tankla-topla giremedikleri ülkelerin ahlakını çökertip, biyolojik olarak savaş açan eller, her türlü imkanı sağlıyor... Bu insanlar, birer proje olarak sunuluyor ve büyük paralarla destekleniyorlar. Hem de öyle ki medya, bu kişileri "İnce, naif, yardımsever, mazlum, masum.." insanlar gibi paketleyip bizlere sunuyor. Fetus"lardan alınan "DNA"lar, aşı yoluyla bebeklere enjekte ediliyor; peki sonuç! - GEN ÇAKIŞMASI! Kız bebekten alınan gen, erkek bebeğe yüklendiğinde bu genler çakışır ve oğlunuz 7 yaşında bebeklerle oynamaya başlar, 18'inde "Ben hemcinslerimden hoşlanıyorum" der!... 90'ların neslini kısır, 2000'lerin neslini eşcinsel ettiler! (AHB,)

Dr. Bradstreet öldürülmeden önce yaklaşık yetmişin üzerinde otistik çocuğun kanını test etti ve 3 DNA bileşeni buldu ! Anne, baba ve üçüncü bir bilinmeyen DNA kaynağı! Daha sonra üçüncü DNA'nın aşılarıdaki fetal hücre hatlarından geldiğini fark etti.(DA, 27.11.2019)

Aşılar gerçekten hastalıkları %100 koruyor olsaydı, emin olun zenginler onu alır saklardı ve fakirler ölmek için aşıları çalmaya çalışırdı. Ortalıkta aşı olmazdı, hepsi gizli yerde tutulurdu. Gerçekten zararsız olsaydı, insanlara zorla yapılmazdı. (GKİS, 09.02.2020). (Paylaşımında makyajlı ve dekolteli çocuk fotoğrafları kullanılmıştır.)

İsmailağa Cemaatinin önde gelen Hocalarından Bayram Ali Öztürk hoca aşı ve kimyasalların zararlarından bahsediyor. Ve Şehit (İnşaAllah) edilmeden evvel İsrail'in Müslüman genleri hakkında çalışmalar yaptığını ve aşılar ile Müslüman çocukların IQ seviyelerinin aşağı çekildiğini bildiriyor... Sonra mı? Dedim ya,Şehit (GKİS, 18.07.2019).

Elon Musk denilen bir ruh hastasının Transhuman projesi bu. mRNA aşıları bir kez başlatılınca insan artık insan olmayacak. Bu bir TANRILAŞMA projesi. Genetiği değiştirilmiş gıdaları yaşatabilmek için kullanılan pestisitler, herbisitler gibi bizleri yaşatmak için sonsuz ilaç projesi eklenecek. Diğer bir gerçek de şu. Aşı

teknolojisinde kullanılan lusiferaz enzimi dijital ortamda görünen bir ışık sağlayacak. Çiplenme bu işte (GKİS, 17.10.2020).

Grip aşısı insanları kısırlaştırmak ve nüfus azalması için bir dikkat edin çocuğulmayan o kadar çok anne baba var ki (AHBM, 27.12.2020).

Bu gruplarda bu ve benzeri projelere delil olarak en çok paylaşılan belgelerden birisi Bill Gates'in 24 Mart 2020 tarihli konuşmasıdır. Bu konuşma Covid-19 virüsünün de böyle bir proje için üretildiği, virüsü tedavi edecek ilaç ve aşuların da projenin asıl amacını gerçekleştirme silahları olduğu düşüncesinin, incelediğim bütün aşı reddi gruplarında ileri sürüldüğü gözlenmiştir.

Bill Gatesin TED konferansında kullandığı iki cümle. "Sonunda kimin kurtarılmış bir kişi olduğunu aşı sertifikasından anlayabiliriz. Dünyada kontrol altına alınmayacak insanların olmasını istemiyorsunuz..." Arkasından ekledi: "Sonuçta, küresel yeniden açılmayı kolaylaştıracak bu tür dijital bağışıklık kanıt olacak." "Aşı sertifikası" ve "dijital" sözcüğü yan yana gelince aklımıza ne gelmeli?

Soner Yalçın.

Prof. Yılmaz: Zorunlu aşı ile insanlara nano-çip enjekte edecekler. Aşı ile kimlik tanuma programı: ID 2020. (AHB,)

Türkiye'deki bu aşı karşıtı gruplardaki bu komplo iddialarının benzerlerinin yabancı Facebook gruplarında da ileri sürüldüğü görülmektedir. Hoffman ve arkadaşlarının araştırmasında, aşuların, azınlıkların ve üçüncü dünya ülkelerinin nüfuslarını azaltma hedefiyle öldürücü ve kısırlaştırıcı olduğu, Bill Gates'in Afrika'ya gönderdiği aşularda düşük öldürücüler bulunduğu, ayrıca ilaç şirketlerinin, MMR aşısını otizme bağlayan çalışmaların sonuçlarını yok ettiği gibi paylaşımlar ele alınmaktadır (Hoffman, Felter, Chu, Shensa, Hermann, Wolynn, Williams, Primack, 2019). Bu tip gizli hedeflerle ilgili bilgilerin, insanların aşılama niyetlerini azalttığı ve ebeveynler arasında aşı tereddütünü artırdığı bulunmuştur (Tüy Taşı, Bell, Ruiz, 2019). Shelby ve Ernst de, aşı karşıtlarının sosyal medyada paylaştığı yanlış bilgilerin ebeveynleri nasıl etkilediği üzerine yaptıkları araştırmada, aşuların otizme ve eşcinselliğe neden olduğuna dair bilimsel olduğu ileri sürülen kanıtlar ve kişisel aşı hasarı hikayelerinin birleştirilerek sunulduğunu ve bu birleşimin ebeveynler üzerinde şüphe ve korku yarattığını yazmaktadırlar (2013, s.1796).

Aşularla ilgili komplo teorilerinin en önemli kısmının, kapitalizmin acımasızca para kazanmayı teşvik eden doğasından kaynaklanan, sağlığın da diğer pek çok şey gibi ticaret metaı haline getirildiği fikrine dayandığı görülmektedir. Birkaç örnek verilecek olursa;

Para için ne yaptıkları ve nasıl veya sakladıkları gerçekler burada az olsa açıklanıyor. Gözümüzü açıyorlar. Kaç aşı masum bebeklerin sebebi olacak sadece para için? (GKİS, 24.11.2019).

Ölenler aşından ölüyor aşısızlıktan değil yoksa devlet niye zorla aşı yaptırın desin çünkü silahtan sonra en çok para kazanılan yer sağlık sektörü. (31.10.2019).

... herkes görüyor. Ama aşının arkasında dünyayı yönetenler var. Aşı piyasasında milyar dolarlar dönüyor. Sesini çıkarana piyasadan siliyorlar. Aşıların zararlı olduğunu söyleyen şanslı doktorların diplomaları iptal ediliyor. O kadar da şanslı olmayanlar şu an ölü. (GKİS, 21.11.2019)

...adamlar tabiki aşı iyi dicesek dünya para kazanıyorlar aşından hem nüfusu azaltıp hemde paraya para demiyorlar Yahudi'nin düzeni. (DA, 20.08.2020)

Bill Gates: bi saniye, eğer bilgisayar için virüs oluşturursak herkes antivirüs programı satın almak zorunda kalır. Şimdi düşünün aşılar niçin var?!? (DA, 12.10.2020).

Hepsi de İsrail in oyunu. malları satılsın diye. insanlar zehirlendi kendileri zengin oldu (AHBM, 23.10.2019).

Sistem hastalığımızdan para kazanıyor sağlığımızdan değil (AHBM, 23.10.2019).

Sosyal medyadaki aşı karşıtı grupların en önemli ortak özelliği, halka sağlık sunma kılıfı altında temelinde kâr hesabı olan gizli hedeflere ulaşmak amacıyla aşıların araçsallaştırıldığıdır. Faasse ve arkadaşlarının araştırmasına göre de, bu grupların amacı; aşı karşıtlığının bilimsel olarak geçerli olduğunu ispatlamaya çalışmak, aşıları sağlığa ve bağışıklık sistemine zarar veren zehir içerikleri olarak tanımlamak ve tıp mesleği, ilaç endüstrisi ve hükümetler arasında ekonomik kâr elde etme amaçlı bir işbirliğinin olduğu iddialarını yaymaktır (Faasse, Chatman, Martin, 2016). Elkin'in çalışmasına göre de, yine bu işbirliği, kâr elde etmek için aşıların zararlarını bir sır gibi saklamak üzerine kuruludur. Bu gruplara göre, çocuk doktorları, çocukları aşılama için her yıl ilaç şirketlerinden 100.000 Dolar'dan fazla para kazanmaktadır (Elkin, Pullon, Stubbe, 2020). İlaç şirketleri aşılarından o kadar çok kâr elde etmektedirler ki, bunun için araştırmacılara sahtekarlık yapmaları için rüşvet vermekte ve böylece aşıların zararlı yan etkilerinin kanıtlarını örtmekte ve aşı etkinliği istatistiklerini şişirmektedirler. Bu nedenle de, aşı karşıtları aşıların etkinliği ve güvenliğini gösteren bilimsel araştırmalara karşı şüphe ve güvensizlik duymaktadırlar (Jolley ve Douglas, 2014).

Bu araştırmanın sonuçları da, bu konudaki diğer araştırmaların sonuçlarıyla birebir örtüşmekte, aşı üreticilerin ve siyasi otoritelerin sağlık uzmanlarıyla işbirliği yaparak maddi kazanç elde ettikleri, aşı karşıtlığını inşa eden en önemli argümandır. Zira aşıların hastalık ve ölümlere yol açtığı halde hala uygulanmaya devam edilmesi kapitalist çarkın işletilmesine bağlanmaktadır.

6. Sonuç

Günümüz, pek çok sosyal bilimci tarafından post-truth çağı olarak tanımlanmakta ve post-truth kavramı da büyük ölçüde sosyal medya araçları ile ilişkilendirilmektedir. Risk toplumunun endişeli ve güvensiz bireyleri, sosyal medya araçlarında dolaşıma giren ve paylaşarak daha çok kişiye ulaşan içerikleri, ciddi bir doğruluk sorgulamasına ya da testine tâbi tutmaksızın kabul edebilmekte ve hakikatin gerçekten ne olduğu konusu bağlam dışı kalabilmektedir. Post-truth tartışmaları tam da bu noktada, ne kadar absürt ya da irrasyonel olursa olsun bilgi içeriklerinin sosyal medyada alıcılarının olduğuna işaret etmektedir. Aşıların güvenliği konusundaki tartışmalar da, sosyal medyada, tam da post-truth kavramının nitelikleriyle örtüşür biçimde, bilimsel doğruluğu kanıtlanmış verilerden ziyade daha az kanıtla dayanan ve daha ziyade komplo teorisi olarak nitelendirilebilecek bilgileri savunan kitleler yaratmaktadır. Bu araştırmanın konu edindiği aşı karşıtı sosyal medya gruplarının iddiaları ve gerekçeleri incelendiğinde, aşılarla ilgili genelde ebeveyn anlatılarına ve doğruluğu belirsiz fotoğraf ve belge paylaşımlarına dayanan, yapılmış yüzlerce aşı araştırmasından ziyade aşıların zararlarını gösteren seçili bir-iki makaleyi kanıt olarak sunan, kendi içlerinde bir tür cemaate dönüştükleri ileri sürülebilecek gruplar oldukları anlaşılmaktadır.

Bu çalışmada Facebook'tan iki grup ve Instagram'dan iki hesaptaki paylaşımlar ve bu paylaşımlara yapılan yorumlar incelendiğinde, bu grupların kurucularının ve üyelerinin, aşı karşıtlıklarını en temelde iki gerekçeye dayandırdıkları tespit edilmiştir. İkisi birbiriyle doğrudan ilişkili olan bu iki gerekçe; aşıların hastalıklara ve ölümlere yol açtığı ve aşılama uygulamasının arkasında küresel güçlerin gizli hedeflerinin olduğudur. Buna göre başlangıçta aşıların otizme yol açtığı iddialarının dolaşımında olduğu ve daha sonra aşıların otizme yol açması fikrinden çıkarımlar yapılarak aşıların aslında her türlü hastalığın nedeni olduğu gibi bir savla konuyu genişlettikleri söylenebilir. Yukarıda yaptığımız alıntılarda, bir anlatıda 9 yaşındaki bir çocuğun ölümü bile bebeklikte yapılan aşılarla ilişkilendirilmektedir. Dolayısıyla neredeyse her türlü hastalığın nedeni olarak aşıları gösteren, bu yüzden de aşılarla karşıtlık geliştirerek bu fikirlerini de paylaşımlarında "uyanın artık" diye seslenen bu gruplar belli bir karşılık bulmaktadır. Aşıların insanları kısırlaştırarak dünya nüfusunu azaltmak, insan DNA'sını bozmak, insanı tanrılaştırmak, eşcinsel nesiller yaratarak toplumları bozmak, aşılarla insanları ilaçlara muhtaç hale getirmek, domuz, insan fetüsü, tavuk vb. canlıların genleri kullanılarak insanlığın gen yapısını bozmak, sürü psikolojisi yaratmak, toplumu köleleştirmek, çip takarak kontrol altına almak, sürekli hasta nesiller yaratarak sağlık sektöründen kâr elde etmek, sağlık hizmetlerini ticarileştirmek vb. gibi gizli hedeflerin olduğu da çokça ileri sürülen argümanlardır.

Gruplar incelendiğinde; bu gruplarda doğal sağlık tavsiyelerinin, aşlanmış çocukların aşının zararlarından kurtulabilmesi için bitkisel ilaç önerilerinin, özellikle de hacamat uygulaması tavsiyelerinin, aşının hukuki bir zorunluluk olmadığına ilişkin duyuruların, aşı kartı isteyen kurumlara karşı nasıl bir strateji yürütülmesine gerektiğine dair tavsiye istekleri ve verilen cevapların, aşı karşıtlığını hoşgören ya da destekleyen çocuk doktoru tavsiyelerinin, aşı yapılması gerektiğini söyleyen bilim insanlarına eleştirilerin, aşı prospektüslerinin ve aşı olmaktan nasıl kaçılacağına ilişkin yol göstermelerin de bolca paylaşıldığı ve beğeni aldığı da görülmektedir.

Sonuç olarak aşı karşıtı iddiaların toplumda bir parça karşılık bulmasında sosyal medyanın büyük bir etkisi olduğu açıkça gözlenmektedir. Zira sosyal medya kendine özgü etkileşimsel yapısıyla, özellikle gizli, sır, komplo, skandal vb. olarak nitelendirilebilecek içerikteki bilgilerin hızla paylaşıldığı, çok katlı yankı kazandığı bir platformdur. Özellikle bu gruplarda anlatılan, aşı sonrası fenalaşan, beyin fonksiyonlarını kaybeden, vücudunda yaralar çıkan, allerjik reaksiyonlar oluşan, ateşlenen, komaya giren vb. bebek ve çocuklara dair hikâyeler ya da hasta, fiziksel anomalisi olan bebek/çocuk fotoğrafları, bu mecralarda tesadüfen de olsa bunlarla karşılaşan ebeveynlerde, özellikle de annelerde bir tereddüt ve korku yaratabilmektedir. Bu konuda yapılan pek çok araştırma, bu anlatı ve fotoğrafların ebeveynin aklından ziyade duygularını etkilediği; dolayısıyla sözkonusu içeriğin hakikati yansıtmayı yansıtmadığından çok duygusal olarak nasıl bir etkide bulunduğu daha önemli hale geldiği tespitini yapmaktadır. Zira bu gruplara tesadüfen rastlayıp paylaşımları okuduğunu yazan kişilerin kolayca aşı karşıtına dönüşebildikleri paylaşımların altına yazılan yorumlarda gözlemlenmiştir. Dolayısıyla aşı karşıtı grupların etkisini azaltmak için benzer şekilde aşıların faydalarını benzer stratejiler kullanarak anlatan grupların kurulması, aşı konusunda tereddütte olan kafası karışık bireylerin bilimin şemsiyesine sığınmaları için fayda sağlayabileceği çıkarımı yapabiliriz. Bu araştırma belli sınırlılıkları olan, küçük çapta bir araştırmayı kapsamakta ise de dileğim aşı karşıtlığı üzerine gelecekte yapılacak araştırmalar için küçük de olsa bir katkı sağlamasıdır.

Bilgilendirme: Çalışmada çıkar çatışması yoktur.

Kaynaklar

BBC News (2016, Kasım 16) “'Post-truth' declared word of the year”.

Alpay, Yalın. (2017). *Yalanın Siyaseti*, Destek Yayınları.

Ashkenazi, S., Livni, G., Klein, A., Kremer, N., Havlin, A., Berkowitz, O. (2020). The relationship between parental source of information and knowledge about measles / measles vaccine and vaccine hesitancy. *Vaccine*, 18(46): 7292-7298. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2020.09.044>

- Beck, U. (2019) *Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru*, İthaki Yayınları.
- Betsch, C., Ulshöfer, C., Renkewitz, F., Betsch, T. (2011). The influence of narrative v. statistical information on perceiving vaccination risks. *Med Decis Making* 31(5): 742–753. DOI: 10.1177/0272989X11400419
- Blume, S. (2015). Anti-vaccination Movements and Their Interpretations, *Social Science & Medicine*, 62: 628–642. DOI: 10.1016/j.socscimed.2005.06.020
- Castells, M. (2015). Castells, M. (2015). *Networks of outrage and hope: Social movements in the internet age*, London: Polity.
- Chen, T., Dredze, M. (2018). Vaccine Images on Twitter: Analysis of What Images are Shared. *Journal of Medical Internet Research*, 20(4), e130. <https://doi.org/10.2196/jmir.8221>
- Cheung, C. M., Lee, M. K. (2012). What drives consumers to spread electronic word of mouth in online consumer-opinion platforms. *Decision Support Systems*, 53(1), 218–225. doi:10.1016/j.dss.2012.01.015
- Cuesta-Cambra, U., Martinez, L.M.; Niño, J.I. (2019). An analysis of pro-vaccine and anti-vaccine information on social networks and the internet: Visual and emotional patterns, *El Profesional de la Informacion* 28(2), DOI: 10.3145/epi.2019.mar.17, e280217
- d’Ancona, M., Taylor, M. (2017). The Routes Of Post Truth. *Rsa Journal*, 163(2 (5570)), 16-19. JSTOR. <https://doi.org/10.2307/26798411>
- Downs, J. S., Bruin, W. B., Fischhoff, B. (2008). Parent’s Vaccination Comprehension and Decisions, *Vaccine*, 26(12): 1595-1607. DOI: 10.1016/j.vaccine.2008.01.011
- Duchsherer, A., Jason, M., Platt, C.A., Majdik, Z.P. (2020). Immunized against science: Narrative community building among vaccine refusing/hesitant parents, *Public Understanding of Science*, 29(4): 419-435. DOI: <https://doi.org/10.1177/0963662520921537>
- Elkin, L.E., Pullon, S.R.H., Stubbe, M.H. (2020). ‘Should I vaccinate my child?’ comparing the displayed stances of vaccine information retrieved from Google, Facebook and YouTube. *Vaccine*, 38(13): 2771-2778. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2020.02.041>
- Featherstone, J.D., Bell, R.A., Ruiz, J.B. (2019). Relationship of people’s sources of health information and political ideology with acceptance of conspiratorial beliefs about vaccines, *Vaccine*, 37(23): 2993-2997. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2019.04.063>
- Faasse, K., Chatman, C.J., Martin, L.R. (2016). A comparison of language use in pro- and anti-vaccination comments in response to a high profile Facebook

- post. *Vaccine*, 34(47): 5808-5814.
<https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2016.09.029>
- Garcia-Retamero, R., Dhimi, M.K. (2011). Pictures speak louder than numbers: on communicating medical risks to immigrants with limited non-native language proficiency, *Health Expect*, 14(1):46-57. doi: 10.1111/j.1369-7625.2011.00670.x.
- Godlee, F., Smith, J., Marcovitch, H. (2011). Wakefield's article linking MMR vaccine and autism was fraudulent, *BMJ*. 342, doi: <https://doi.org/10.1136/bmj.c7452>
- Güven, A. (2020). Hakikatin Yitimi Olarak Post-Truth: Bir Kavramsallaştırma Denemesi. *İnsan ve İnsan Dergisi*, 7(23): 20-36. <https://doi.org/10.29224/insanveinsan.577956>
- Harsin, J. (2018). Post-Truth and Critical Communication Studies. İçinde J. Harsin, *Oxford Research Encyclopedia of Communication*. Oxford University Press. <https://doi.org/10.1093/acrefore/9780190228613.013.757>
- Hoffman, B.L., Felter, E.M.; Chu, K.H., Shensa, A., Hermann, C. Wolynn, T., Williams, D., Primack, B.A. (2019). It's not all about autism: The emerging landscape of anti-vaccination sentiment on Facebook, *Vaccine*, 37(16): 2216-2223. DOI: 10.1016/j.vaccine.2019.03.003
- Jolley, D., Douglas, K. M. (2014). The effects of anti-vaccine conspiracy theories on vaccination intentions. *PloS one*, 9(2), e89177. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0089177>
- Jorgensen, J.J., Ha, Y. (2019). The Influence of Electronic Word of Mouth via Social Networking Sites on the Socialization of College-Aged Consumers, *Journal of Interactive Advertising*, 19(1):29-42 <https://doi.org/10.1080/15252019.2018.1533500>.
- Kata, A. (2012). Anti-vaccine activists, Web 2.0, and the postmodern paradigm – An overview of tactics and tropes used online by the anti-vaccination movement, *Vaccine*, 30(25): 3778-3789. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2011.11.112>
- Keelan, J., Pavri, V., Balakrishnan, R., Wilson, K. (2010). "An analysis of the Human Papilloma Virus vaccine debate on MySpace blogs". *Vaccine*, 28(6): 1535-1540. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2009.11.060>
- Ma, J., Stahl, L. (2017). A multimodal critical discourse analysis of anti-vaccination information on Facebook, *Library and Information Science Research*, 39, SS. 303-310. <https://doi.org/10.1016/j.lisr.2017.11.005>
- Martin, S., Kilich, E., Dada, S., Kummervold, P.E., Denny, C., Paterson, P., Larson, H.J. (2020). "Vaccines for pregnant women...?! Absurd" – Mapping

maternal vaccination discourse and stance on social media over six months, *Vaccine*, 38(42): 6627-6637.

Müftüoğlu, S., Babür Tosun, N., Ülker, Y. (2018). Elektronik Ağızdan Ağıza İletişim (Ewom) Kanalı Olarak Youtube Vloggerların Satın Alma Niyeti Oluşumundaki Rolü, *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9(24): 231-254.

<https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/564558>

Ołpiński, M. (2012). Anti-Vaccination Movement and Parental Refusals of Immunization of Children in USA, *Pediatrics Polska*, 87(4), SS.381-385. <https://doi.org/10.1016/j.pepo.2012.05.003>

Orak, B.G. (2020). *Sosyal Medyada Hakikat Ötesi (Post-Truth) Kavramının Eleştirel Kuramlar Çerçevesinde İncelenmesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Pedersen, E.A., Çatı, L.H., Jacobsen, A.ABD, Søborg, B., Bigaard, J. (2020). Strategic health communication on social media: Insights from a Danish social media campaign to address HPV vaccination hesitancy. *Vaccine*, 38(31):4909-4915. <https://doi.org/10.1016/j.vaccine.2020.05.061>

..... (2016). "Post-truth" declared word of the year. (2016, Kasım 16). BBC News. <https://www.bbc.com/news/uk-37995600>

Shelby, A., Ernst, K. (2013) Story and science, *Human Vaccines & Immunotherapeutics*, 9:8, 1795-1801, DOI: 10.4161/hv.24828

Soysal, A. (2018) Aşı Karşıtlığı, *Madde, Diyalektik ve Toplum*, 2018(3), ss. 263-271. <http://bilimveaydinlanma.org/content/images/pdf/mdt/mdtc1s3/asi-karsitligi.pdf>

Teng, S., Khong, K. W., Chong, A. Y. L., Lin, B. (2017). Persuasive electronic word-of-mouth messages in social media. *Journal of Computer Information Systems*, 57(1), 76-88. doi:10.1080/08874417.2016.1181501

WHO (Dünya Sağlık Örgütü). (2019). 2019'da küresel sağlığa on tehdit. <https://www.who.int/emergencies/ten-threats-to-global-health-in-2019> .

Yavuz, M. (2018). Aşı Karşıtlığının Tarihi, *Toplum ve Hekim*, 33(3), ss. 187-194.